

TIMOTHY SNYDER

O TYRANII

Dvadsať poučení z 20. storočia

Z anglického originálu *On Tyranny: Twenty lessons from the Twentieth Century*

preložil Igor Otčenáš

Premedia 2017¹

Prostredníctvom práce s touto publikáciou sa dotknete modernej histórie, filozofie, teórie a praxe demokracie. Umožní vám testovať a trénovať vaše ľudské, občianske a sociálne kompetencie.

Návody na prácu s textom T. Snydera

pripravila Dagmar Horná

nájdete ich v sivých okienkach. Neváhajte tvoriť a pridávať ďalšie otázky rs. podnety pre rozmyšľanie a diskusie. Siahnite aj po iných publikáciách T. Snydera alebo ďalších inšpiratívnych autoriek a autorov.

PROLÓG

História a tyrania

Snyder v prológu uvádza: ...americkí otcovia zakladatelia² si uvedomovali, že staroveké demokracie sa premenili na oligarchie a impéria...(s. 9) Zároveň má pre nás zlú správu: „...*história modernej demokracie je tiež históriou úpadku a pádu.*“

Snyder vidí tri veľké demokratické udalosti v európskej histórii: roky 1918, 1945 a 1989 a píše, že „*Mnoho demokracií, ktoré sa ocitli na týchto križovatkách, zlyhalo za okolností, ktoré v istých dôležitých aspektoch pripomínajú tie naše.*“ (s. 10)

„*Európska história 20. storočia nám ukazuje, že spoločnosti sa môžu rozpadnúť, demokracie padnúť, etika skolabovať a obyčajní ľudia sa môžu ocitnúť nad popravnými jamami so zbraňami v rukách.*“ (s. 11)

Uvažujte nad príkladmi rozpadu a pádu demokracií v 20. storočí. Týka sa to aj nášho politického priestoru a našej histórie? Ak áno, podrobnejšie to konkretizujte.

Čo je etika? Čo znamená etické správanie v osobnom a spoločenskom živote? Kedy etika

¹ Timothy Snyder je profesorom dejín na Yalevej univerzite a stálym výskumným pracovníkom viedenského inštitutu für die Wissenschaften vom Menschen. Žije v New Haven, štát Connecticut, USA.

² Pozri napríklad: HAMILTON, Alexander – MADISON, James – JAY, John: *Listy federalistov*. Preklad Ľubica Hábová. Kalligram, 2002

kolabuje? Nachádzate pre to príklady v súčasnosti, u seba, u svojich blízkych, vo svojom bezprostrednom alebo vzdialenejšom okolí? Vymenujte ich. Aký je Váš postoj k týmto fenoménom?

Súvisí tzv. „veľká etika“ (viazaná na významné historické spoločensko-politické križovatky) s tzv. „malou etikou“ (t. j. etikou každodennosti) ?

1

Nepodrobujte sa vopred

Väčšiu časť moci dostane autoritatívny režim zadarmo. Ľudia myslia vopred na to, čo bude od nich represívna vláda požadovať a bez otázok sa tomu podrobia. Občan, ktorý sa takto prispôsobuje, učí moc, čo si môže dovoliť.

„*Podrobenie sa vopred je politická tragédia.*“ píše na s. 16 Snyder a dodáva príklady: r. 1932 po nemeckých voľbách, r. 1946 po voľbách v Československu, r. 1938 v Rakúsku, r. 1941 v Nemecku.

„*Na samotnom začiatku prebieha podrobenie sa vopred inštinktívne, bez reflexie novej situácie.*“ (s. 17) Snyder hovorí o výskume Stanleyho Milgrama, psychológa z Yaleovej univerzity, z r. 1961. „*Milgram dospel k názoru, že ľudia sú pozoruhodne prispôsobiví novým pravidlám v novom prostredí. Sú prekvapujúco ochotní ubližovať a zabíjať iných v službe nejakého nového dôvodu, ak im to prikáže nová autorita.*“ (s. 18)³

Čo je autorita? Aké druhy autorít viete vymenovať? Rozmýšľajte o tom, kde sa berie rešpekt (alebo dešpekt) k autoritám a uveďte konkrétne príklady.

Nachádzate súčasné príklady inštinktívneho podrobovania sa občanov a občianok moci a dôsledkov takéhoto správania? Ak áno, ide výhradne o zjav prítomný v autoritatívnych režimoch?

Ak ste aj nečítali Milgrama, zamyslite sa nad tým, čo o jeho výskume píše Snyder. Týka sa to určitej dejinnej fázy alebo ide o nadčasovú charakteristiku ľudí? Nachádzate pre to argumenty a príklady v histórii alebo súčasnosti?

Čo si myslíte/viete/čítali ste o ľudskej prirodzenosti alebo povahe? Skúste utvoriť názorové platformy, diskutujte a argumentujte.

2

Bráňte inštitúcie

³ Pozri: MILGRAM, Stanley: *Poslušnosť voči autorite. Experimentálny prístup. Experiment odhaľujúci časť ľudskej prirodzenosti.* Preklad Iva Gaciková. Vydavateľstvo F, Trenčín, 2014

Inštitúcie nám pomáhajú zachovávať si mravnosť. Ale aj ony potrebujú našu pomoc. Nehovorte o „našich inštitúciách“, kým si ich neuspôsobíte tak, aby slúžili svojmu účelu. Inštitúcie sa samy neubránia. Ak ich nebránite od začiatku, padnú jedna po druhej. Vyberte si inštitúciu, o ktorú sa budete starať – súd, noviny, zákon, odbory – a postavte sa na jej stranu.

Čo sú to inštitúcie? Hľadajte a interpretujte rôzne definície. Aké inštitúcie viete vymenovať? Hovorte o ich účeloch a významoch. Prečo treba inštitúcie brániť? Ktorú inštitúciu by ste bránili Vy a ako? (váš život, SR, EÚ, svet...)

Čo je mravnosť? Diskutujte o tom a porovnávajte vaše prístupy. Uvažujte o mravnosti ako o osobnej, medziľudskej a spoločenskej kategórii. Sú ľudia mravní a nemravní? Sú idey/ideológie/spoločnosti/režimy/štáty mravné a nemravné? Ak áno, podľa akých kritérií? Poznate diela/autorov k téme mravnosti?

Demokracia a mravnosť – ťažká otázka?

„Chybou je nazdávať sa, že vladári, ktorí sa k moci dostali prostredníctvom inštitúcií, nemôžu zmeniť či zničiť presne tie isté inštitúcie...“ (s. 20)

Čo si myslíte, kam Snyder mieri? Má na mysli nejaké historické alebo súčasné príklady?

3

Pozor na štát, kde je iba jedna strana

Strany, ktoré menia štáty a potláčajú rivalov, nie sú na začiatku všemocné. Využívajú však vhodnú historickú chvíľu, aby znemožnili svojim oponentom politický život. Podporujte preto politický systém s mnohými stranami a bráňte pravidlá demokratických volieb. Kým môžete, zúčastňujte sa na miestnych i štátnych voľbách. Uvažujte o kandidovaní do funkcie.

Snyder nám odkazuje, že máme byť ostražití, inak prideme o demokraciu. Aké riziká má na mysli? Čo by bolo opakom demokracie?

Čo majú spoločné pluralita, demokracia a voľby?

Zastavte sa pri pluralite. Je pluralita prirodzená? Je princípom života? Uvedte rôzne mody plurality. Alebo je to umelý výtvar, „demokratické huncútsvo“, ktoré komplikuje riadenie štátu? Má niečo spoločné pluralitná optika a filozofia/teória ľudských práv (ľudskej dôstojnosti, rovnosti...)?

Uvedte príklady monostraníckych systémov – ide o historické relikty, alebo nachádzate

takéto systémy aj v súčasnosti?

Volili ste/budete voliť v miestnych, regionálnych, štátnych voľbách alebo v eurovoľbách? Odôvodnite svoj postoj z hľadiska osobného i spoločenského.

Kandidovali ste niekedy do nejakej (čo i len malej) funkcie? Aj pri odpovedi „áno“ aj pri odpovedi „nie“ vysvetlite prečo. Ak ste kandidovali, zvolili Vás? Čo ste cítili? Akú máte skúsenosť z realizácie funkcie?

4

Zoberte na seba zodpovednosť za okolitý svet

Symbyly dneška formujú realitu zajtrajška. Všímajte si svastiky a iné znaky nenávisťi. Neodvracajte zrak a nezvykajte si na ne. Sami ich odstraňujte a buďte v tom príkladom pre ostatných.

„Život je politika, no nie preto, že sa svet stará o to, ako sa cítite, ale preto, lebo svet reaguje na to, čo robíte. Aj naše drobné rozhodnutia sú samy osebe istým druhom voľby a viac či menej od nich závisí pravdepodobnosť konania slobodných a spravodlivých volieb v budúcnosti. Naše slová a gestá, prípadne ich absencia, sa v politike všedného dňa veľmi rátaajú.“ (s. 28)

„Možno jedného dňa dostanete príležitosť prejavíť symboly lojality. Nezabudnite, že tieto symboly by sa mali týkať aj vašich spoluobčanov, nie ich vylučovania.“ (s. 29)

Ako vnímate „politikum“? Možno povedať, čo všetko je „politikum“? Možno povedať, že politika sa nás netýka?

Prečo by mal človek pociťovať/mať zodpovednosť za okolitý svet? Ako si definujete okolitý svet?

Čo znamená prevziať zodpovednosť za okolitý svet? Ako rôzne sa môže táto zodpovednosť uplatňovať? A vice versa: čo ak sa nesprávame zodpovedne? Môže ostať nezodpovednosť bez následkov?

Viete, napríklad, ako sa k zodpovednosti (teda k istej medzilidskej povinnosti) stavia zákon? Zaväzuje nás konať v určitých situáciách a stanovuje sankcie za nekonanie? Konkretizujte. Nejde tu o stret práv a povinností?

Čo sú to symboly? Aké politické symboly poznáte? Prečo symbolom treba venovať pozornosť? Môžu isté politické symboly viesť až k deštrukcii/pokusom o rozklad demokracie? Uveďte príklady z minulosti a prítomnosti.

Aké symboly vylučovania/lojality poznáte? Napríklad, s ohľadom na niektoré súčasné javy a procesy. Vedeli by ste stvoriť symbol lojality? Máte predstavu, že by ste niečo potrebné a pozitívne vedeli urobiť už dnes/zajtra?

5

Nezabúdajte na profesionálnu etiku

Keď politici vodcovia dávajú zlý príklad, je o to dôležitejšie vykonávať poctivo svoju prácu. Je ťažké bez právnikov rozvrátiť štát, kde vládne zákon, alebo organizovať zinscenované súdne procesy bez sudcov. Autoritári potrebujú poslušných štátnych úradníkov, tak ako riaditelia koncentračných táborov potrebujú obchodníkov, ktorí sa zaujímajú o lacnú pracovnú silu.

Snyder poukazuje na to, koľko ľudí (rôznych profesií) bolo konformných s nacistickým režimom v Nemecku. Píše: *„Keby sa však právnici riadili právnou normou, že poprava bez súdneho procesu nie je zákonná, keby doktori akceptovali pravidlo, že nie je možné vykonať operačný zákrok bez súhlasu pacienta, keby obchodníci neobchádzali zákaz otroctva, keby byrokrati odmietli papierovanie okolo likvidácie ľudí, potom by to nacistickému režimu značne komplikovalo páchanie zverstiev, vďaka ktorým si ho pamätáme.“*

Predstavitelia jednotlivých profesií môžu vytvoriť isté formy etickej konverzácie, ktoré nie sú možné medzi osamotenou individualitou a vzdialenou vládou.“ (s. 34)

Týkajú sa Snyderove výzvy k profesionálnej etike len autoritatívnych režimov, alebo sú aktuálne aj v režimoch demokratických? Ak sa domnievate, že sú aktuálne aj v demokratických režimoch, uveďte príklady (konkretizujte tiež minulosť v súlade s úvahami Snydera).

Skúste osadiť problematiku do prostredia školy, ktorú navštevujete. Stretávate sa so situáciami, v ktorých je zrejmé, že od vašej reakcie súvisí „osud“ vašej spolužiačky, vášho spolužiaka a pod.?

Čo je podľa Vás etická konverzácia? K čomu vyzýva Snyder? Môžu skupiny ľudí spojené spoločnými záujmami, normami a pravidlami, ktoré dodržiavajú, získať sebadôveru a istý druh moci? Aká je rola občianskej spoločnosti (vo vzťahu jednotlivý človek : štát)? Učíte sa vytvárať takéto spoločné normy a pravidlá už v detstve a mladosti?

6

Pozor na ozbrojencov

Keď začnú muži so zbraňami, ktorí vždy o sebe vyhlasovali, že sú proti systému, nosiť uniformy a pochodovať s fakľami a obrazmi vodcu, koniec sa blíži. Keď sa zmieša oficiálna polícia a armáda s vodcovskými paramilitantnými organizáciami, koniec už nastal.

Snyder vychádza z povahy moci/vlády, ktorá má monopol na násilie. „Ak môže legitímne využívať silu iba vláda a toto úsilie vymedzuje zákon, potom je možná rôznorodosť politického života...“ V dejinách sa však vyskytli ľudia a strany, ktorých cieľom bolo podkopať demokraciu a vládu zákona. Vytvárali a financovali násilnícke organizácie, ktoré sa angažovali v politike. „Ozbrojené skupiny najprv narušia politické zriadenie a potom ho zmenia“ (s. 36) Rétorika násilia a násilné správanie si podmaňujú masy. Menia atmosféru aj systém.

Snyder dopísal svoju knihu v roku 2017. Kde čerpal námety o „mužoch so zbraňami“? Len v histórii nacizmu a fašizmu, alebo mu dostatok symptómov poskytla aj súčasnosť 21. storočia?

Pravdepodobne ste sa už venovali problematike extrémizmu a radikalizmu. Čo ste sa o nich naučili? Čo je extrém? Ako by ste charakterizovali politický extrémizmus a radikalizmus? Ak skúmame tieto javy, pozeráme sa len do minulosti, alebo nás musí znepokojovať aj prítomnosť? Do akej miery je Snyderova výstraha namieste?

Vidíte nejaký rozdiel v správaní sa človeka ako individuálnej osoby a v správaní sa človeka v mase? Čítali ste k tomu nejakú odbornú literatúru?⁴

Ako sa prejavuje rétorika a skutky násilia? Demonštrujte to na konkrétnych príkladoch.

Sledujete spoločensko-politickú situáciu na Slovensku? Uveďte, ktoré skutočnosti slúžia ku cti demokracii na Slovensku a ktoré nie (v zmysle teórie modernej demokracie) a prečo.

7

Ak musíte byť ozbrojení, buďte rozvážni

Ak nosíte vo verejnej službe zbraň, nech vás žehná boh a drží nad vami ochrannú ruku. Vedzte však, že na hrôzach minulosti sa podieľali aj policajti a vojaci, ktorí jedného dňa začali robiť to, čo robiť nemali. Buďte pripravení povedať nie.

Je v tomto zmysle nejaký rozdiel medzi autoritatívnymi a demokratickými režimami? Ide len o tých ľudí, ktorí velia alebo aj o tých, ktorí poslúchajú? Môže byť poslúchnutie rozkazu ospravedlnením akéhokoľvek (aj neľudského) konania?

Snyder je americký občan. V USA je (z ústavy) nosenie zbrane civilnou záležitosťou. Viete, z čoho to vyplýva a čo to znamená? Ako to ovplyvňuje americkú demokraciu? Zaznamenali ste v ostatných rokoch vážne negatívne dôsledky práva nosiť zbraň? Ako sa k takému právu stavajú európske demokracie a prečo? Ako je to zákonne upravené na Slovensku?

Aký je Váš postoj k noseniu zbrane?

⁴ Napríklad: LE BON, Gustave: *Psychológia davov*. Eko-konzult, 2016; ORTEGA Y GASSET, José: *Vzbura davov*. Remedium, 1994

8

Povstaňte

Lebo niekto musí. Je ľahké sa pridať. Môže byť však zvláštny pocit urobiť či povedať niečo odlišné. No bez tejto neistoty niet slobody. Spomeňte si na bojovníčku za ľudské práva Rosu Parksovú. V okamihu, keď sa stanete príkladom, kľatba status quo sa zlomí a ďalší vás budú nasledovať.

Na čo myslí Snyder, ak nás vyzýva, že máme povstať? Ide o vyjadrenie nespokojnosti s niečím, odporu voči niečomu/niekomu? Kedy je takýto odpor legitímny/etický? Sú vôbec protest, vyjadrenie nesúhlasu, odpor...potrebné? Máme na to príklad v našich dejinách?

Prečo hovorí Snyder o odlišnosti? Sme vari všetci a všetky rovnakí a rovnaké? Kam Snyder mieri?

Čo má odlišnosť spoločné so slobodou? Spomeňte si na predchádzajúce úvahy o pluralite.

9

Dbajte na svoj jazyk

Vyhýbajte sa frázam, ktoré používa každý. Premyslite si vlastný spôsob prehovoru, aj keď bude vyjadrovať len to, o čom si myslíte, že všetci hovoria. Pokúste sa oddeliť od internetu. Čítajte knihy.

Snyder približuje, aký jazyk dominoval v nacistickej propagande a naopak, aký sa nesmel (bez rizika postihu) používať. Trápi ho však aj jazyk súčasnosti: klišéovité vyjadrenia politických elít, valiace sa vlny televíznych informácií a obrazov, atď., kvôli ktorým „nevidíme oceán“. (s. 50)

„Viac než pred polstoročím klasické romány o totalitarizme varovali pred nadvládou obrazoviek, potláčaním kníh a zužovaním slovnej zásoby a s tým spojenými ťažkosťami myslieť“.... „Keď opakujeme rovnaké slová a frázy aké sa objavujú v denných médiách, prijímame absenciu širšieho rámca. Mať takýto rámec si vyžaduje viac konceptov a mať viac konceptov si vyžaduje čítanie.“ (s. 50-51)

Ako vyzerá jazyk našej doby? Ako vyzerá Váš vlastný jazyk? Je jazyk kultúrny fenomén?

Môžeme hovoriť o jazyku demokracie/ľudských práv/ľudskej dôstojnosti a naopak, o takom, ktorý je prejavom neúcty k demokracii/ľudským právam/ľudskej dôstojnosti? Uveďte príklady.

Uveďte príklady javov, na ktoré Snyder poukazuje.

Odkiaľ čerpáte informácie Vy? Ako sa vyrovnávate s množstvom a rôznou kvalitou informácií? Viete odlišovať pravdivé a falošné informácie?

10

Verte v pravdu

Zriecť sa faktov znamená zriecť sa slobody. Ak nič nie je pravda, potom nikto nemôže kritizovať moc, pretože niet základu, na ktorom sa to dá robiť. Ak nič nie je pravda, potom je všetko divadlo. Najviac peňazí sa platí za najoslepujúcejšie svetlá.

Snyder úvodom píše: „Tyranii sa človek podrobuje vo chvíli, keď odmieta rozdiel medzi tým, čo chce počuť a ako je to v skutočnosti.“ (s. 55) Snyder sa, tak ako pri 9. poučení, vracia k Victorovi Klempererovi, literárnemu vedcovi židovského pôvodu a jeho práci z r. 1947⁵, podľa ktorého pravda hynie v štyroch formách. „*Prvou formou je otvorený odpor voči verifikovateľnej realite, ktorý má podobu prezentácie výmyslov a lží, akoby to boli fakty...Deklasovaním sveta aký je, sa začína vytváranie fiktívneho kontrastu...Druhou formou je šamanské zariekanie...fašistický štýl je založený na 'nekonečnom opakovaní'...Treťou formou je tvorenie zázrakov alebo otvorené prijímanie protikladov...Poslednou formou je pokrivená viera. Má podobu istého typu sebazbožštených tvrdení, ako keď prezident vyhlásil: 'Ja sám to viem vyriešiť', alebo 'Ja som váš hlas'“ (s. 55-57)*

Snyder dokladá: „V súčasnosti nás začalo vážne znepokojovať niečo, čo nazývame 'postpravda'...Postpravda je predohrou fašizmu“ (s. 58-59)

Debatujte o hore uvedených vetách.

Definujte pravdu a znova definujte slobodu.

Kde všade je dôležitý kritický prístup? Aký je význam kritiky pre zdravie spoločnosti? O akú kritiku ide? Vidíte nejaké rozdielne kvality kritiky? Aké?

Diskutovali ste už o koncepte 'postpravdy'? Čo o tom viete a ako to vnímate?

11

Skúmajte

Urobte si vlastný názor. Venujte viac času dlhým článkom. Podporujte investigatívnu žurnalistiku predplácaním printových médií. Uvedomte si, že

⁵ KLEMPERER, Victor: *Jazyk Třetí říše – LTI : Poznámky filologovy*. Nakladatel H+H, 2003

niečo z toho, čo sa objavuje na internete, má za cieľ vás poškodiť. Vyhľadajte si stránky, ktoré skúmajú propagandistické kampane (niektoré z nich prichádzajú zo zahraničia). Preberte zodpovednosť za to, čo komunikujete s inými.

Snyder si kladie otázku, čo je pravda a píše: „*Ludia si niekedy kladú túto otázku, pretože nechcú nič urobiť. Všeobecný cynizmus nám dáva pocit trendovosti a alternatívnosti, hoci pritom spoločne s našimi spoluobčanmi zapadáme do bahna ľahostajnosti.*“ (s. 61)

„*Z dvojrozmerného sveta internetu vzišli nové kolektivity, ktoré na dennom svetle nevidia – kmene s uletenými svetonázormi v osídlach manipulácií.*“ (s. 62) Aj z tohto dôvodu Snyder tvrdí, že potrebujeme printové médiá a žurnalistiku, skutočné novinárstvo. Nabáda: „*Skúste sami napísať skutočný článok zo skutočného sveta...*“ (s. 63) aby ste skúsili, aké je to ťažké a koľko úsilia si to vyžaduje.

Viete si utvoriť vlastný názor? Čo/kto vám pri tom najviac pomáha?

Nachádzate na internete príklady vecí, ktoré majú za cieľ poškodiť vás?

Ako vnímate Snyderovu výzvu k podpore investigatívnej žurnalistiky? Uvažujte v kontexte udalostí, ktoré sa udiali na Slovensku, na Malte, vo svete...

Cítite zodpovednosť za to, ako komunikujete s inými ľuďmi? Stalo sa Vám, že ste, hoci nechtiac, niekomu ublížili? Stali ste sa vedome alebo nevedomky terčom alebo zdrojom manipulácie?

Zvoľte si spoločnú aktuálnu tému a napíšte krátky článok. Porovnajte vaše prístupy a obsahy. Diskutujte o nich a hľadajte optimum.

12

Udržujte očný kontakt, bavte sa o bežných veciach

Nie je to iba slušnosť. Je to aj časť toho byť občanom a zodpovedným členom spoločnosti. Je to aj spôsob, ako zostať v kontakte s okolím, prekonávať spoločenské bariéry a pochopiť, komu by sme mali a komu nemali dôverovať. Ak sa ocitneme v kultúre nactiutrhania, mali by sme spoznať psychologickú krajinu svojho denného života.

Prečo sa máme ľuďom dívať do očí? Aké môžu byť pohľady do očí a ich účinky? Poznáte k tomu zaužívané výroky?

Uvažujte, spolu so Snyderom, nad významom úsmevu, podania ruky, vľúdneho slova, susedskej, kolegiálnej pozornosti a úcty v minulosti a súčasnosti. Čo ich uplatňovanie generuje a čo môže prívodiť ich absencia? Uveďte príklady z histórie i súčasnosti.

13

Združujte sa

Moc chce, aby vaše telo zoslablo od sedenia a vaše emócie vyprchali pred televíznou obrazovkou. Vymaňte sa z toho. Choďte na nepoznané miesta k neznámym ľuďom. Nájdite si nových priateľov a vykročte s nimi.

Snyder nabáda: „...je potrebné prekročiť dve hranice. Prvú – myšlienky na zmenu si musia osvojiť ľudia rôznych záujmov a povolání, ktorí nemusia súhlasiť so všetkým. Druhú – ľudia sa musia ocitnúť na miestach, ktoré nie sú ich domovom a medzi tými, ktorí neboli predtým ich priateľmi.“ (s. 70)

Snyder tiež hovorí o potrebe pôsobiť verejne a myslí si, že to závisí od schopnosti človeka udržať si sféru svojho súkromného života. „Slobodní sme len vtedy, keď sme to my sami, kto nakreslí deliacu čiaru medzi to, kedy je nás vidieť a kedy nás vidieť nie je.“ (s. 71)

Uvažuje tu Snyder o moci všeobecne alebo hlavne o autoritatívnej/totalitnej moci?

Máte vlastnú negatívnu alebo pozitívnu skúsenosť z poznávania nových miest a ľudí? Diskutujte navzájom.

Čo si myslíte o verejnom účinkovaní? Môže byť (mal by byť) každý človek nejakou verejnou činnosťou? Čo všetko môže byť vašim verejným prejavom?

Ako si definujete, čo je 'súkromné' a čo je 'verejné'? A čo s tým má 'politické'? Prečo je dôležitá hranica medzi súkromným a verejným? Je súkromie absolútne?

14

Žite svoj súkromný život

Zákernejší vladári budú využívať proti vám to, čo o vás vedia. Čistite pravidelne svoj počítač od nainfikovaných programov. Nezabúdajte, že písať emaily znamená písať na oblohu. Uvažujte o využívaní alternatívnych foriem internetu, prípadne ho prosto menej používajte. Vybavujte si osobnú komunikáciu osobne. Z toho istého dôvodu vyriešte všetky právne problémy. Tyrani hľadajú háčik, na ktorý by vás chytili. Snažte sa nemať žiadne háčiky.

Snyder uvádza: „Slobodní sme iba vtedy, ak máme kontrolu nad tým, čo o nás vedia iní ľudia a za akých okolností sa to dozvedeli.“ A ďalej: „Ktokoľvek, kto prenikne do vášho súkromia, vás môže ponižovať a ničť podľa ľubovôle vaše vzťahy.“ (s. 73)

Snyder sa odvoláva na analýzy Hannah Arendtovej⁶, ktorá opísala, ako totalitarizmus odstraňoval rozdiel medzi súkromným a verejným, „*nielen aby zotročil jednotlivcov, ale aby presmeroval celú spoločnosť od normálnej politiky ku konšpiratívnym teóriám*“ (s. 74) Vo vzťahu k súčasnosti to podľa Snydera znamená riešiť vec individuálne zabezpečením vlastných počítačov, alebo kolektívne, napríklad podporou organizácií, ktoré sa zaoberajú ľudskými právami. (s. 75)

Ako sa s modernými nástrahami vyrovnávate Vy? Čo všetko je modernou nástrahou? Uvedomujete si riziká, o ktorých píše Snyder, Arendtová a iní? Alebo ich považujete za plané strašenie?

Máte kontrolu nad vlastným životom? Ak áno, ako sa to prejavuje? Ak nie, prečo?

Podporili ste niekedy/podporujete nejakú ľudskoprávnu organizáciu? Akú a čo to prináša vám a ostatným?

15

Prispejte na dobrú vec

Buďte aktívni v politických i nepolitických organizáciách, ktoré vyjadrujú váš vlastný životný postoj. Vyberte si nejakú charitu, aj dve, a nastavte si automatický prevod peňažných príspevkov. Potom budete mať možnosť slobodnej voľby, ktorá podporuje občiansku spoločnosť a pomáha iným konať dobro.

Nadviažte na diskusiu k predchádzajúcemu poučeniu a pokračujte v nej na margo toho, čo hovorí Snyder.

Má vskutku charita alebo filantropia zmysel? Ak áno, ako sa prejavovala v minulosti ako v súčasnosti? Skúsili ste dobrovoľníčiť?

Uplatňujete svoju slobodnú vôľu/voľbu spôsobom, o ktorom píše Snyder? Ak áno, ako? Ak nie, prečo? Porovnávajte rôzne stanoviská.

16

Učte sa od priateľov v cudzine

Udržujte svoje priateľstvá v zahraničí, prípadne sa spriateľte s novými známymi zo zahraničia. Súčasná ťažkosť v Spojených štátoch sú prejavom

⁶ ARENDTOVÁ, Hannah: *Pôvod totalitarizmu I. – III.* Oikoymenh, 2013

širšieho trendu. Žiadna krajina nenájde riešenie sama. Zaobstarajte si pre seba a pre svoju rodinu cestovný pas.

Súhlasíte so Snyderom, že vlastniť pas je oslobodzujúce a že treba vidieť, ako rôzni ľudia na rôznych miestach reagujú na podobné problémy?

Prečo Snyder tvrdí, že žiadna krajina nenájde riešenie sama? Domýšľajte tému v priestore 21. storočia.

Čo vám dal pobyt/dali pobyty v zahraničí? Poznate príklady ľudí, ktorí po kontakte so zahraničím začali rozmýšľať viac lokálne alebo viac globálne?

17

Pozor na nebezpečný slovník.

Dávajte pozor, keď sa hovorí o *extrémizme* a *terorizme*. Zbystrite pozornosť, keď sa niekto odvoláva na *naliehavosť situácie* a *výnimky*. Protestujte, ak niekto zneužíva patriotické heslá.

To, pred čím Snyder vystríha, je uveriť tým, ktorí nám tvrdia, že bezpečnosť je možné získať iba za cenu straty slobody (s. 83) Snyder tvrdí: „*Neexistuje doktrína zvaná extrémizmus.*“ (s. 84)

Vráťte sa k diskusii pri 6. poučení.

Skúste definovať extrémizmus, ktorý je vyslovene negatívny, ktorý môže ublížiť ľuďom a spoločnostiam. Definujte terorizmus. Aké prejavy (z minulosti, súčasnosti) terorizmu evidujete? Znepokojuje Vás to?

Čo je patriotizmus? Môže sa stať nebezpečným? Kedy a ako? Súvisí táto problematika s identitou? Stretli ste sa už s takýmito úvahami? S čím všetkým sa podľa vás človek identifikuje? A čo vy?

Bezpečnosť a sloboda. Patria do diapazónu ľudských práv. Uvažujte o ich podstatách a o ich vzťahu. Možno vyjadriť, koľko potrebujeme bezpečnosti a koľko slobody?

18

Zachovajte pokoj, aj keď sa blíži niečo nepredstaviteľné

Moderné tyranie sú vlastne manažovaním teroru. Nezabúdajte, že každý teroristický útok autoritári využívajú na upevňovanie svojej moci. Nečakaná katastrofa si bude vyžadovať skoncovanie s politickou vyváženosťou, rozpustenie opozičných strán, zákaz slobody prejavu,

porušovanie práva na spravodlivý súd a tak ďalej a tak ďalej, všetko staré triky hitlerovskej školy. Neskočte im na to.

„Naše ponaučenie by malo znieť, že náš prirodzený strach a žiaľ nesmú umožniť deštrukciu našich inštitúcií. Odvaha neznamená nemať strach alebo netrápiť sa obavami. Znamená okamžite, od prvej chvíle útoku...rozpoznať manažovanie teroru a postaviť sa mu na odpor.“
(s. 90)

Sú Snyderove výstrahy podľa Vás namieste? Ku ktorým 'moderným tyraniám' Snyder upína zrak? Ide aj o náš minulý politický priestor? Uplatnili sa niekedy „triky hitlerovskej školy“ aj u nás? Ktoré a ako? Čo ste o tom čítali, počuli, učili sa?

Stretli ste sa s výhradami voči politickej korektnosti/vyváženosti? Ak áno, v akej podobe? Poznate nejaké súčasné príklady rozpustenia opozičných strán, zákazu slobody prejavu, porušovania práva na spravodlivý súd a pod.?

19

Bud'te vlastenci

Bud'te dobrým príkladom pre budúce generácie v tom, čo znamená Amerika. Budú to potrebovať.

Snyder konkrétne píše o tom, čo v USA vlastenectvo je a čo nie je. Prečítajte si tieto pasáže (s. 93. – 94.) a zamyslite sa nad ich variantom vo vzťahu k Slovenskej republike.

Súhlasíte alebo nesúhlasíte so Snyderom, že: *„...vlastenec chce, aby jeho národ konal v súlade so svojimi ideálmi, čo znamená požadovať to najlepšie od samých seba...Vlastenec vyznáva univerzálne hodnoty a štandardy, podľa ktorých posudzuje svoj národ...“* (s. 94. – 95.)

Analyzujte Snyderovo tvrdenie: *„Demokracia v Európe v 20., 30. a 40. rokoch zlyhala a zlyháva dnes nielen vo väčšine Európy, ale v mnohých častiach sveta. Dejiny a naša skúsenosť pred nás predostierajú celé spektrum temných alternatív našej budúcnosti. nacionalista bude tvrdiť, že 'tu sa to nemôže stať', čo je prvý krok ku katastrofe. Vlastenec naopak hovorí, že sa to tu stať môže, ale že tomu zabránime.“* (s. 95)

Čo sú moderné univerzálne hodnoty a štandardy?

20

Bud'te čo najodvážnejší

Ak nikto z nás nie je pripravený zomrieť za slobodu, potom všetci zomrieme v tyranii.

Čo je to odvaha a ako sa prejavuje? Mali ste niekedy/máte vy odvahu? Ako sa to prejavilo/prejavuje?

Čo pre vás osobne znamená sloboda? Vymenujte jej formy.

Čo vieme robiť pre posilnenie slobody, aby sme za ňu nemuseli zomierať?

Ako sa prejavujú súčasné ohrozenia slobody? Identifikujete nejaké prejavy latentnej alebo otvorenej tyranie v súčasnosti?

Ako sa bránia demokratické spoločnosti, aby sa nestali tyraniami?

EPILOG

Dejiny a sloboda

Snyder parafrázuje hlavného hrdinu Shakespearovej drámy Hamlet a tvrdí: „*Naša doba sa skutočne vymkla z klbov... Musíme opraviť naše vnímanie doby, ak chceme obnoviť svoju oddanosť slobode.*“ (s. 97) Záverom konštatuje: „Jedna vec je istá: ak mladí ľudia nezačnú robiť dejiny, politici večnosti a nevyhnutnosti ich zničia.“ A dodáva, že podmienkou robenia dejín je poznať ich.

Čo si myslíte o nasledovných konceptoch, o ktorých sa zmieňuje Snyder (s. 97. – 104.):
Politika nevyhnutnosti – prijatie tvrdenia (teleológie), že história smeruje iba jedným smerom, ku komunizmu alebo k liberálnej demokracii (t. j. že dejiny de facto končia)?
Politika večnosti – napríklad postoj národného populizmu: zmýtizovaná minulosť plná národných obetí bráni myslieť na možné budúcnosti; pozícia obeť otupuje impulz k sebakorekcii.

Snyder dodáva: „*Ak je politika nevyhnutnosti podobná kóme, politika večnosti je ako hypnóza: hľadáme do točiaceho sa víru cyklického mýtu, kým sa nedostaneme do tranzu – a potom urobíme na príkaz niekoho iného niečo šokujúce.*“ (s. 102) Podľa neho čelíme nebezpečenstvu prechodu od politiky nevyhnutnosti k politike večnosti, pričom obe politiky sú antihistorické.